VIII. Bažnyčios ir vienuolynai
Churches and Monasteries

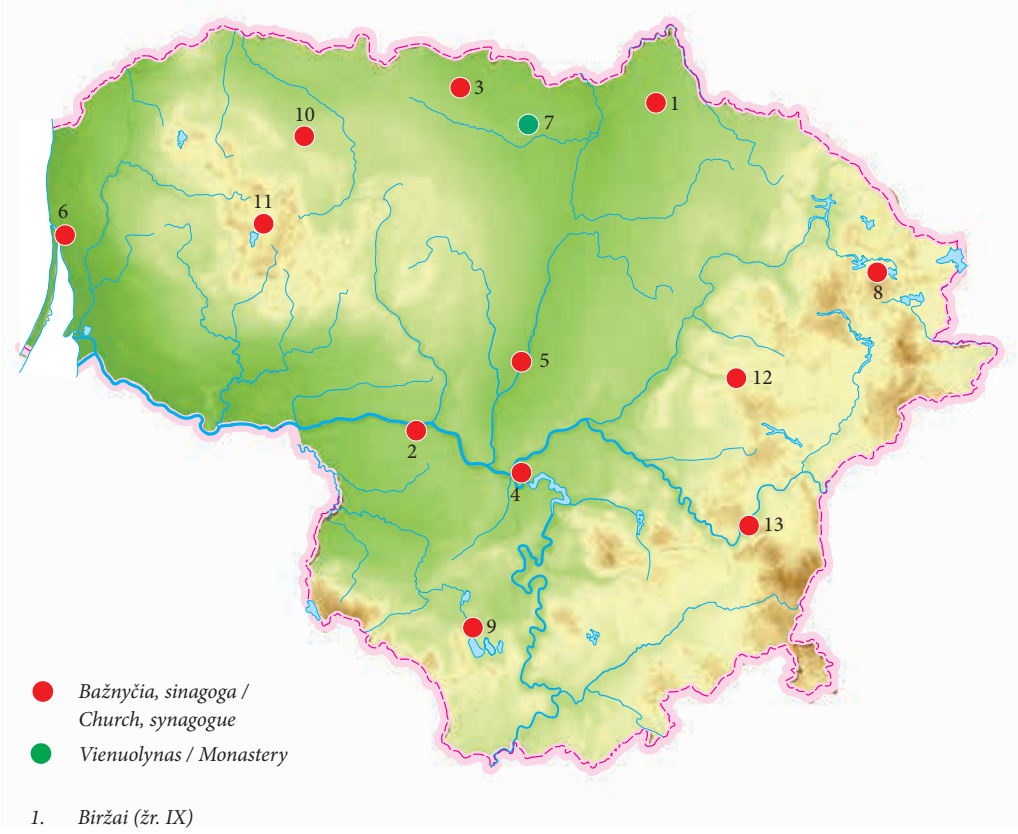

1. *Biržai (žr. IX)*
2. *Ilguva*
3. *Joniškis*
4. *Kaunas*
5. *Kėdainiai (ir XV)*
6. *Klaipėda*
7. *Linkuva*
8. *Salakas*
9. *Simnas*
10. *Tryškiai (žr. XV)*
11. *Varniai*
12. *Videniškės (žr. XV)*
13. *Vilnius (ir XII)*

Karolis Duderis

Salako bažnyčios šventorius

2021 m. Salako Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios bažnyčios statinių komplekso (UK 15997) teritorijoje (Zarasų r., Salako sen.), Bažnyčios g. 28 atlikti žvalgomieji tyrimai, kurių metu ištirtos 2 perkasos (20 m^2 bendro ploto). Manoma, kad pirmoji bažnyčia Salake pastatyta XV a. viduryje ar II pusėje. Ją fundavo Salako krašte žemes valdę Petkevičiai. 1496 m. M. Petkevičius užrašė Salako parapijai 3 valsčius su jų žemėmis, įpareigodamas Salako kleboną ir jo vikarą prisiminti Petkevičių maldose. Nėra aišku, kur miestelyje buvo pastatyta pirmoji bažnyčia. Žinomas pirmasis bažnyčios vietos paminėjimas 1643 m. inventoriuje. Jame nurodoma, kad bažnyčia stovėjo Salako Š dalyje, ties išvažiavimu iš miestelio. Kol kas trūksta duomenų tiksliai atsakyti, ar ši bažnyčia stovėjo dabartinės vietoje. Neabejotinai dabartinėje vietoje medinė bažnyčia pastatyta XIX a. viduryje, anksčiau Vilniaus vyskupijai priklausiusią Salako parapiją paskyrus Žemaičių vyskupijai. Medinė Salako Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus vardo bažnyčia XVI–XIX a. kelis kartus degė, buvo perstatoma ir rekonstruojama. Paskutinė medinė bažnyčia parapijiečių lėšomis pastatyta 1862–1865 m. 1905 m. birželio mėnesį ši bažnyčia sudegė. 1911 m. rugpjūčio 14 d., po 5 metus trukusių statybų, naujoje mūrinėje bažnyčioje pradėtos laikyti pamaldos.

1 pav. Perkasoje 1 atidengtas kapas 1. K. Duderio nuotr.
Fig. 1. Burial 1 in Trench 1.

2010 m. žvalgymus bažnyčios šventoriaus teritorijoje atliko L. Girlevičius (110 m^2 plotas). Salako bažnyčios šventoriaus V ir R dalyse jau 30–50 cm gylyje fiksuota nesuardytų ar tik apardytų žmonių kapų. Mirusiųjų palaikai kapuose orientuoti krikščioniškai – galva į V. Šventoriaus R ir V dalyse aptikta mūrinių konstrukcijų – anksčiau čia stovėjusių pastatų, statinių liekanų (*KPC PB*, f. 39, ap. 1, b. 3100).

2021 m. vykdytų tyrimų metu **perkasoje 1**, kastoje bažnyčios apsidės V pusėje, 60–90 cm gylyje atidengtas *kapas 1* (1 pav.), kuriame mirusysis laidotas aukštielninkas, galva į V. Mirusiojo kojos ištiestos, dešinė ranka sulenkta per alkūnę stačiu kampu, dilbį dedant skersai juosmens srities. Kairė ranka sulenkta per alkūnę smailiu kampu, plaštaka padėta dešinėje krūtinės pusėje. Mirusiojo kojos dalinai nukastos XX a. pradžioje vykdant dabartinės bažnyčios pamatų įrengimo darbus. *Kapas 2* atidengtas 1,55 m gylyje. Mirusysis į kapą guldytas aukštielninkas, galva orientuojant į V, kojos ištiestos. Mirusiojo dešinė ranka sulenkta per alkūnę stačiu kampu, dilbį dedant skersai juosmens srities. Kairė ranka ištiesta, padėta lygiagrečiai su kūnu. Laidota su karstu, kurio liekanų fiksuota galvūgalyje.

2 pav. Perkasoje 1 rastas apkalas. K. Duderio nuotr.

Fig. 2. The fitting found in Trench 1.

0 3 cm

Perkasoje 1, kapo 2 duobės perkasime rastas Karolio XI (1660–1697) Rygos miesto šilingas bei Žygimanto III Vazos (1587–1632) šilingas, metalų lydinio apkalėlis (2 pav.). Taip pat rasta keletas puodyninių koklių, buitinės keramikos, skirtos maisto gamybai, duženų. Panašu, jog laidojant mirusįjį, kasant kapo duobę, nukastas XVII a. datuojamas kultūrinis sluoksnis. Dabartinės bažnyčios pamatų perkasime, kuris buvo iki 2 m pločio 30 cm gylyje, o 60–80 cm gylyje susiaurėjo maždaug iki 1,2–1,8 m pločio, rastas Aleksandro Jogailaičio (1492–1506) denaras bei žalvarinis medalikėlis su lenkiškais įrašais.

Perkasoje 2 iki 2 m gylio fiksuotas permaišytas supiltinis žvyringo ir smėlingo grunto sluoksnis, kuriame buvo daug pažeistų žmonių kaulų. Supiltiniame grunte rastas labai korozijos paveiktas žalvarinis juostinis žiedas, moneta (neidentifikuota, nes prastai išlikusi) bei Aleksandro Jogailaičio denaras. Be šių radinių, aptiktas akmeninis galąstuvas su skylute. Tirtos perkasos vietoje iki 2 m gylio gruntas perkastas vykdant bažnyčios pamatų įrengimo darbus XX a. pradžioje.

Remiantis tyrimų metu surinktais radiniais, galima teigti, jog tirtoje vietoje yra susiformavęs archeologiniu požiūriu vertingas kultūrinis sluoksnis, datuojamas XVII a., kurį galima būtų sieti su šioje vietoje anksčiau stovėjusiomis bažnyčiomis. Vykdant dabartinės bažnyčios pamatų įrengimo darbus, sunaikinta daug ankstyvesnių kapų. Pagal aptiktus Aleksandro Jogailaičio denarus galima teigti, jog šioje vietoje galėjo būti laidojama jau nuo XV a. pabaigos – XVI a. pradžios.

The Churchyard of the Salakas Church

The 2021 excavation (20 m^2) in the churchyard of the Salakas Church of the Blessed Virgin Mary of Sorrows (Zarasai District, E Lithuania) revealed in Trench 1 two Christian burials (Fig. 1) with no clear dates other than prior to the construction of the present church in the early 20th century. The investigation yielded some chance finds: coins, a metal alloy fitting (Fig. 2), and sherds of household pottery dating to the late 15th–19th centuries. Based on the discovered Alexander Jagiellon denars, it is possible to assert that the churchyard could have been used from the late 15th – early 16th century.

Gediminas Jonutis

Linkuvos karmelitų vienuolyno tyrimai

2021 m. gegužės–liepos mėnesiais žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai, o rugsėjį detalieji tyrimai vykdyti Linkuvos senojo miesto vietos (UK 30334), Linkuvos karmelitų vienuolyno ansamblio vienuolyno namo (UK 23686) teritorijoje (Pakruojo r. , Linkuvos sen., Varpo g. 13) (1 pav.). Jį numatyta pritaikyti naujai paskirčiai. Linkuvos karmelitų vienuolyno ansamblio (UK 1517) teritorija anksčiau jau tyrinėta. Tyrimai daugiausia vykdyti Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčios (UK 23685) šventoriuje (*ATL 1996 ir 1997 metais,* 1998, p. 361; *ATL 2002 metais,* 2005, p. 171–172; *ATL 2003 metais,* 2005, p. 171–173). Čia aptikta palaidojimų, anksčiau stovėjusių statinių liekanų, nustatyta, kad šventoriuje galėjo būti laidojama nuo XVI a.

2021 m. žvalgomųjų tyrimų metu vienuolyno namo viduje ir jo aplinkoje iki įžemio